

CSALÁDI KAPCSOLATOK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAI KÖZÖTT

FAMILY RELATIONS AMONG MEMBERS OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Bazsa György

DSc, professor emeritus, Debreceni Egyetem TTK Fizikai Kémiai Tanszék, Debrecen
bazsa@unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Összegyűjtöttük a Magyar Tudományos Akadémia egykori és mai tagjai közötti családi kapcsolatokat. A családi háttérnek bizonyára szerepe van már a tudományos pálya választásában is, és a család akadémikus tagjainak alighanem van segítő, serkentő hatásuk abban, hogy a tehetséges kutató eljusson a hazai tudományos elismerés ezen magas szintjére. Az MTA eddigi 3304 tagja közül 405 akadémikus esetén találtunk valamilyen családi-rokoni kapcsolatot.

ABSTRACT

We have collected the family relationships between former and current members of the Hungarian Academy of Sciences (HAS). Family background certainly plays a role in the choice of a scientific career, and the academic family members are likely to have a supportive and stimulating influence in helping talented researchers reach this high level of scientific recognition in Hungary. Of the 3,304 members of the HAS to date, 405 academics were found to have some kind of family connections.

Kulcsszavak: akadémikusok, családtagok, rokoni kapcsolatok

Keywords: academics, family members, relatives

A kiemelkedő tudományos teljesítmény mögött – sokak véleménye szerint – vélünk született kivételes tehetség, inspiráló családi háttér, jól alapozó és serkentő iskolai feltételek, kitűnő munkahelyi környezet és rendkívül intenzív munkavégzés együttese áll. Ezek közül megnevezhető – s gyakran megtalálható a különböző dokumentumokban – az érintett iskolája, egyeteme, munkahelye, mentora és, ezeknél ugyan ritkábban, a családi környezet. Hogy melyik mennyiben járul hozzá egy-egy tudós eredményeihez, azt meglehetősen nehéz eldönteni, mert iga-

zából egyik komponens mérésére sincsenek kvantitatív módszerek. Ezzel együtt olykor azért megfogalmazható, hogy valakinél az egyik vagy másik tényező (volt) a meghatározó. Részletesen és tanulságosan tárgyalja ezt a kérdéskört Czeizel Endre orvos-genetikus a Wigner Jenő családfájáról írt elemzésében (Czeizel, 2002).

A hazai tudományos életben a kiemelkedő tudományos teljesítmény egyik fontos mércéje az akadémikussá választás, de emellett például a publikációs adatok, azok visszhangja vagy a tudós nemzetközi elismertsége (meghívásai, elismerései) éppúgy tükrözik a kutatói teljesítményt.

Akadémiánkat közel kétszáz éve alapították, illetve szervezték meg. Az MTA tagjairól – felvételükről, pályájukról, sorsukról – az akadémiai évkönyvek, névkönyvek, értesítők, almanachok jelentik az elsődleges forrásokat.¹ Ezek jelleükénél (és szándékuknál) fogva rendszerint nem tartalmaznak információkat családi-rokoni kapcsolatokról. Ugyanez mondható el az Akadémia internetes oldaláról, ahol összesen 1432 – jobbára az előző és jelen századi – akadémikusról találunk szinte kizárólag szakmai információt (MTA-honlap).

A háttér kérdéskörét is tárgyalja Tigyi József akadémikus a jelen folyóiratban 2006-ban megjelent tanulmánya. Ebben tizenöt szempont szerint rendszerezi az addigi 1969 akadémikus hátterét, több esetben nemcsak számokkal, hanem névsorokkal is megjeleníti az egyes csoportokat (Tigyi, 2006).² A témakör természetesen más művekben is megjelenik.³

Konkrét családi kapcsolatok – a fentebb említett körben – Glatz Ferenc, az MTA akkori elnöke kezdeményezésére 2003-ban megjelent három kötet 1969 személyi szócikkében számos esetben megjelennek, ami azt mutatja, hogy a szer-

¹ Az 1975-ben, Fekete Gézáné összeállításában megjelent *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai (1925–1973)* című kötetben 2058 akadémikus szerepel. Rokonokat ez a könyv sem említi (például még apa/fia kapcsolatot sem) (Fekete, 1975).

² Hamza Gábor akadémikus a *Jubileumi megemlékezések* sorozatban rendszerint megemlíti az akadémikus–akadémikus családi kapcsolatokat (Hamza, é. n.).

³ Kovács I. Gábor – Takács Árpád: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai a két világháború közötti magyar tudáséletben I. A protestáns felekezeti–művelődési alakzatokhoz tartozók ősfői* című kötet 365 akadémikus igen részletes ősfáját tartalmazza (Kovács–Takács, 2018). A tervezett további kötetek nem jelentek meg. Jelen összeállításban ilyen jellegű szempontokat nem vettünk figyelembe.

Találunk olykor utalást távolabbi, nem mindig konkretizált rokonságokra (aminek esélye a ritka családnevek esetében (például a Konkoly-Thege) szinte mindenkiben felmerül, de ezeket nem lehet rendszerbe gyűjteni, így nem is rendszerezünk ilyen példákat. Kivételként mégis megemlítjük, hogy Széchenyi István (1791–1860) Lajos nevű testvérének (1781–1855) dédunokája Széchenyi Bertalan (1866–1943), és Pál nevű testvérének (1789–1871) unokája Széchenyi Emil (1865–1932), mindketten igazgatósági tagok voltak. (Széchenyi István Béla nevű fia természetesen szerepel a táblázatban.) Andrew (András) Szentgyörgyi (1924) külső tag édesapjának unokatestvére Szent-Györgyi Albert akadémikus volt (Újszászi, 2008).

kesztők fontosnak és megörökítendőnek tartották ezeket (Markó et al., 2003). Ez adta a bátorítást ahhoz, hogy ezeket a családi kapcsolatokat rendszerezzük, és az utóbbi két évtized adataival kiegészítsük.

Az interneten szép számban találunk olyan oldalakat, ahol az élet- és szakmai pálya részletesebb adatairól olvashatunk információkat. A Wikipedia oldalán összesen 2545 akadémikus neve szerepel.⁴ A nevekre (linkekre) kattintva többségükben rövidebb-hosszabb szócikk jelenik meg, a szülőket, testvéreket, gyermekeket szinte mindig, a rokonságot nemritkán feltüntető adatokkal. Számos – főleg korábbi – akadémikusról nincs weboldal.⁵ Ezek összesítése alapján összesen 3304 MTA-tagról tudunk, beleértve minden levelező, rendes, külső, tiszteleti, igazgatósági, pártfogó és tanácskozó tagot. (Az MTA-tagok listája és adatai a *Magyar Tudomány* 2024. februári számának internetes változatában [mersz.hu] érhetők el.)

A jelen összeállításban a Magyar Tudományos Akadémia eddigi mintegy kétezer magyar vagy magyar családi hátterű tagja körében 405 akadémikusnál találunk akadémikusok közötti családi kapcsolatokat. Ezek minden bizonnyal – még ha nagyon is különböző mértékben – hatással voltak a fiatalabb akadémikusok pályájára. A „család” szó így változatos értelemben tekintendő, a közvetlen szülői, testvéri és házastársi viszonyon túl a táblázatban látható oldalági rokonok definiált körét is jelenti. A felmenő ági családtagok – egy esetben öt (!) akadémikus generációig felmenően – nyilván már nem közvetlen, de minden bizonnyal erős közvetett hatást gyakoroltak az utódok pályájára. Az oldalági kört a táblázatban olvasható rokonsági fokozatok jelentik. Egészen biztosan nem minden rokoni kapcsolat jelentett hatást, de az egységesség kedvéért minden esetben megjelenítjük ezeket, bár nyilván nem lehet azok szerepéről sokat vagy adott esetben bármit is mondani. Az otthoni háttér fontos funkcióját jól szemléltetik az olykor tudós „dinasztiák” címen említett családok (Vámos–Vámos Endréné Vigyázó, 2005; Halmos–Korányi, 2016; Entz, 2005; F. Kripner, 2020).

A 405 hazai akadémikus adatait személy szerinti bontásban egy Excel-táblázatba foglaltuk, amelyet mérete miatt nyomtatásban itt nem jelenítünk meg, de a folyóirat internetes kiadásában elérhetővé, és így természetesen kereshetővé is teszünk. (Az MTA-tagok családi kapcsolatainak listája és adatai a *Magyar Tudomány* 2024. februári számának internetes változatában [mersz.hu] érhetők el.)

A táblázatban családi csoportok jelennek meg: ezeket azok alkotják, akik között a fenti családi/rokonsági kapcsolatok fennálltak, illetve fennállnak. A cso-

⁴ Lásd: Wikipédia. Kategória: MTA-tagok. A Wikipédiát szokás fenntartással kezelni, de ilyen egyszerű adatok tekintetében rendszerint megbízható, s az érintett maga is korrigálhatja a tévedést.

⁵ Vannak teljes(ebb) körű (nem szelektív) családtörténeti adatbázisok, például a hazai Adatbázisok Online: Családtörténet, a MACSE – Magyar Családtörténet-kutató Egyesület: Ismert személyek anyakönyvi bejegyzései vagy a nemzetközi Geni Family Tree & Family History oldal.

portokon belül a sorrendet az első oszlopban az akadémikussá választás éve határozza meg. A második oszlopban a nevek mellett a születési (és adott esetben a halálozási) évszám, a végzettség/kutatási terület és végül az akadémikussá választás alapadatai szerepelnek. Ezek a sorok egyúttal „linkek”, azaz rájuk kattintva egy internetes oldal jelenik meg. Ennek révén további információhoz jut az olvasó. A következő oszlopokban a családi/rokonsági kapcsolatok olvashatók. A születési évet a rokoni kapcsolatok körében azok egyértelműsége érdekében adjuk meg ott, ahol ez szükséges. A színezés a különböző kapcsolatok felismerhetőségét segíti. Az adott kapcsolat „oda-vissza” alapon értelem szerűen minden esetben két személynél jelenik meg. Az alábbi táblázatban összegezzük ezeknek a kapcsolatoknak a gyakoriságát.

1 szépapja	1 szépunokája
4 ükapja	4 ükunokája
11 dédapja	11 dédunokája
26 nagyapja	26 unokája
87 apja + 2 anyja	98 fia + 6 lánya
$94/2 = 47$ testvére	$94/2 = 47$ testvére
45 nagybátyja, 1 nagynénje	43 unokaöccse
9 férje	9 felesége
21 apósa	22 veje
$38/2 = 19$ sógora	$38/2 = 19$ sógora
$4/2 = 2$ násza	$4/2 = 2$ násza
$24/2 = 12$ unokatestvére	$24/2 = 12$ unokatestvére

A családi kapcsolatok „hatása” természetesen nagyon különböző lehetett és volt. Azt várhatjuk, hogy a közvetlen, jórészt napi kapcsolat, a gyakori együttlét, a példa a szülő/gyermek,⁶ a testvér/testvér és talán a nagyapa/unoka viszonylatban jelen(hetet)t meg, és hat(hat)ott elsősorban a pályaválasztásra és a tudományos ambíciók kialakulására. A három kapcsolat példáit végignézve viszont azt látjuk, hogy a pályaválasztásnál ezek egyike sem volt meghatározó,⁷ szülő/gyermek

⁶ Nyolc akadémikus apának volt 2 akadémikus fia/lánya. Egy akadémikus házaspárnak van akadémikus lánya.

⁷ Csak azokat az eseteket számoltuk, ahol a végzettséget és a művelt tudományterületet ismerjük, a politikusokat, nagybirtokosokat, támogatókat ehhez nem vettük figyelembe.

viszonylatban 25 azonos, 13 közeli, 28 más tudományág jelenik meg. Nagyszülő/unoka viszonylatban 4/2/13, testvérkapcsolatban 12/3/22 adatokat találunk. A számokban van valamelyes bizonytalanság, de az arányok elég egyértelműek. A tudományos ambíciókra, a kutatói pályára gyakorolt családi hatás aligha számszerűsíthető, miközben ezt minden bizonnyal joggal feltételezhetjük.⁸ A táblázatban négy Nobel-díjas szerepel: Szent-Györgyi Albert rendes, továbbá Wilhelm Ostwald, Paul Dirac és Wigner Jenő tiszteleti tagok, utóbbi kettő – Wigner Margit révén – sógorok voltak (Szabó, 2010).

A Magyar Tudományos Akadémia nem magyar származású és nem magyar állampolgár tiszteleti tagjai között 2 testvérpár, 4 apa/fia családtag van. Az előbbieket eltérő, az utóbbiak azonos tudományterületen érték el nemzetközi hatású eredményeiket.

Meg kell jegyeznünk, hogy számos forrás áttekintése után sem lehetünk biztosak abban, hogy minden rokonsági kapcsolatot sikerült összegyűjteni. Ha bárki tud továbbiakról, azok közlését (és forrását) megköszönjük, és azokkal a táblázatokat a folyóirat honlapján folyamatosaniegészítjük.

Nem kíván ez az összeállítás tudományos megállapításokat tenni a családi kapcsolatok pontos szerepéről az akadémikussá válásban, mindössze bemutatja azokat. Az olvasóra bízunk, hogy milyen következtetésekre jut ezekből – érintettként, érdeklődő olvasóként, netán hozzászólóként.⁹

IRODALOM

- Adatbázisok Online: Családtörténet. <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/gyujtemeny/csaladtortenet>
- Czeizel Endre (2002): 100 éve született Wigner Jenő. *Magyar Tudomány*, 11, 1416–1432. <http://www.matud.iif.hu/02nov/czeizel.html>
- Debreceni Egyetem: *Kiválóságaink*. <https://unideb.hu/kivalosagaink-0>
- Entz Béla (2005): Az Entz-dinasztia. In: Vámos Éva – Vámos Endréné Vigyázó Lilly (szerk.) (2005): *Tanulmányok a természettudomány, a technika és az orvoslás történetéből. Mérnök, természettudós és orvosdinasztiák, melyek befolyásolták Magyarország szellemi életét. Prof. dr. Beck Mihály tiszteletére*. Budapest: Országos Műszaki Múzeum–Áron Kiadó, 29–34. ISSN 14169843, http://real-eod.mtak.hu/4708/1/Tanulmanyok_2005_05_Entz_Az_Entz_dinasztia.pdf

⁸ A szerző itt szabadon engedte gondolatait, és egy jóval nagyobb és egy jóval kisebb sugarú körben is számolt: 965 Nobel-díjas között 5 házaspár, 7 apa/fiú, 1 nagybátyja/unokaöccse pár van (majd mind azonos szakmákban) (Radnai, 2010). A Debreceni Egyetem 257 professzora közül 8 professzor(nő) apja (volt vagy most is az) debreceni professzor, ma az egyetemen a professzorok körében 14 férj/feleség és 4 testvérpár van (Debreceni Egyetem: *Kiválóságaink*).

⁹ A szerző nagy köszönettel tartozik Gáspár Zsolt és Szász Domokos akadémikusoknak, valamint Hay Diana MTA Levéltár igazgatónak az összeállításban nyújtott segítségükért, fontos kiegészítésekért, javaslatokért, Kenesei István akadémikusnak pedig a nyelvi pontosításokért.

- F. Kripner Veronika (2020): *Családban maradt? – tudósdinasztiák öröksége*. Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Mezőgazdasági Könyvtár, <http://www.mezogazdasagikonyvtar.hu/hirek-esemenyek/rendezveny-hirek/csaladban-maradt-tudosdinasztiak-oroksege>
- Fekete Gézné (összeállító) (1975): *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai (1825–1973)*. Budapest: MTA Könyvtár, http://real-eod.mtak.hu/41/1/EKK_18.pdf
Geni: <https://www.geni.com/>
- Halmos Tamás – Korányi László (2016): *Báró Korányi Frigyes és a Korányi orvosdinasztia*. <https://koranyiandras.hu/baro-koranyi-frigyes-es-a-koranyi-orvosdinasztia/>
- Hamza Gábor (szerk.) (é. n.): *Jubileumi megemlékezések* sorozat. <https://mta.hu/ix-osztaly/jubileumi-megemlekezesek-106146>
- Kovács I. Gábor – Takács Árpád (2018): *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai a két világháború közötti magyar tudáselitben I. A protestáns felekezeti-művelődési alakzatokhoz tartozók ősfái*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, https://www.eltereader.hu/media/2019/10/Kovacs_MTA-VH_HAT_WEB.pdf
- MACSE – Magyar Családtörténet-kutató Egyesület: Ismert személyek anyakönyvi bejegyzései. <https://macse.hu/db/knpersons/knpersons.php>
- Markó László – Burucs Kornélia – Balogh Margit et al. (2003): *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. I–III*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, <http://real-eod.mtak.hu/7573/>
- MTA-honlap: Magyar Tudományos Akadémia – Tagság – Akadémikusok. https://mta.hu/mta_tagjai
- Radnai Gyula (2010): Nobel-díjas családok I. *Fizikai Szemle*, 60, 9, 300–305. https://fizikaiszemle.elft.hu/archivum/fsz1009/Radnai_Gyula.pdf
- Radnai Gyula (2010): Nobel-díjas családok II. *Fizikai Szemle*, 60, 10, 343–351. https://epa.oszk.hu/00300/00342/00243/pdf/FizSzem-201010_343-351.pdf
- Szabó Péter Gábor (2010): „Olyan szép az életem, mint egy tündérmese” – A Dirac házaspár budapesti látogatása 1937-ben. *Természet Világa*, 9, 413–414. https://tankonyvek.edu.pl/mati-files/pdf/otka/szabol_2010.pdf
- Tigyi József (2006): Hol teremnek az akadémikusok? – az MTA tagjai számokban. *Magyar Tudomány*, 167, 3, 344–355. <http://www.matud.iif.hu/06mar/12.html>
- Újszászi Ilona (2008): Szeged vendége volt Andrew Szentgyörgyi. *Délmagyar*, 2008. 09. 12. <https://www.delmagyar.hu/szeged-es-kornyeke/2008/09/szeged-vendege-volt-andrew-szentgyorgyi>
- Vámos Éva – Vámos Endréné Vigyázó Lilly (szerk.) (2005): *Tanulmányok a természettudomány, a technika és az orvoslás történetéből. Mérnökök, természettudós és orvosdinasztiák, melyek befolyásolták Magyarország szellemi életét. Prof. dr. Beck Mihály tiszteletére*. Budapest: Országos Műszaki Múzeum–Áron Kiadó, ISSN 14169843, http://real-eod.mtak.hu/4481/1/Tanulmányok_2005_egesz.pdf
- Wikipédia. Kategória: MTA-tagok. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kateg%C3%B3ria:MTA-tagok>